

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

VII.

BAJCSY-ZSILINSZKY TARPÁJA

Beszélgetésünk elején még azt vallottam, hogy telve kurucromantikával, talán egy kicsit ettől is vezéreltetve, Tarpára települtem, abban a hiedelemben: itt még eleven Esze-hagyományok élnek. Hamar fölismertem, hogy a kuruci mivolt kétszázötven év után nem is lakhat külsőségekben. És sajnáltam, és kerestem az okokat, a kézzelfoghatóságokat. Öregek kósza emlékezetét vetve össze nemrég termett alapos kutatásokra épülő új irodalmakkal, magamban helyett találtam a tarpaiaknak.

Amikor Bajcsy-Zsilinszky a húszas évek végén idejött, kihűlt hamu, szegénység, nyomorúság takarta a paraszakat. Az idő, a társadalmi helyzet Bajcsy-Zsilinszkyvel lefúvatta a zsarátnokon felhalmozódott hamut, s eleven parázs vöröslött elő. Ő meg futott rajta mártírumsághoz vezető haláláig.

Amikor 33 évesen derecskei képviselő-körzetéből kitudszkolva átpályázott a 11 körzetes beregi választókerületbe, a tarpaiak, meg a szomszéd községbeliek a falu határában kibontott lobogókkal várták, amelyen ez állt: „Tarpa kuruc volt, az is maradt!” Ötezer ember körülötte.

És azok nem valami ismeretlen nevű jelölt kedvéért írták lobogóikra a kétszázötven év óta őrizgetett kuruci érzelmüket, de Bajcsy-Zsilinszky programját magukénak vállalták. Ismerhették már korábbi képviselőségéből, s az akkoriban frissen megjelent Előörs című hetilapjából: „Tíz-húsz-ötvenezer holdas latifundiumok tartják proletársorban a magyar parasztság földre vágyó, gazdának termett százezreit...”

De a választási hadjáratok során készült röpcédulájának is minden sora piros végű gyújtólángú gyufa.

„... meghirdetjük az új szabadságharcot a magyar dolgozókért, az elnyomottakért és szenvedőkért...”

Kérlelhetetlen harcot hirdetünk a mai uralkodó rendszer ellen, amely ezreknek mament-jövedelmet ad, kiváltságokat oszt, álláshalmazókat istápol, amikor a magyarság milliói a legkétségbeejtőbb nyomor örvényeiben vergődnek...

Kenyeret, emberi életet, emberi jogokat akarunk kiharcolni a méltatlanul szenvedő magyar nép számára...

Nem vagyunk kormánypártiak, nem is vagyunk hajlandók a mai rendszert támogatni!... Mi csak ellene mehetünk!...

Az új miniszterelnök, Gömbös Gyula nem bír szakítani az elmúlt rendszer teljes örökségével...

Hívatlan alakok újabban a német Hitler programját akarják a szerencsétlen és sokat megpróbált magyar nép nyakára hozni...”

A világválság zsidobadságától alélt magyar társadalom számára riadó kürtként harsan ez a hang.

Szavára a népi írók összeszaladtak, Kodolányi János, Szabó Pál és a politikai utakon éppen járni tanuló József Attila. Írásokat adtak a nem is nagyon titkolt fajvédő programmal induló Bajcsy-Zsilinszky új hetilapjának.

Hamar a földbirtokosok és tőkésék elűtötték a derecskei képviselőségtől, s most az 1929-es választások körül elverik a tarpai képviselőség lehetőségétől is.

Ellenjelöltje, Konkoly Thege Kálmán ny. ezredes érdekében folyik a bor, a kortesítatás, a korteslefizetés, a hamisítás, megvesztegetés, kitoloncolás egészen addig, hogy a nyugalmazott ezredest pottyantották a kurucok fővárosának képviselői stalumába, holott a tarpaiak hátrára púpnak sem hiányzott.

Bajcsy-Zsilinszky a választási manipulációk ellen panaszt emel a Közigazgatási Bíróságon. Ennek adataiért leutazott a tarpaiakhoz. Gulácsról jöttében a nép eléje tömegelt, a Kossuth-nótát, a Szózatot, a Himnuszt énekelve vonult vele a főtérre, ahol nyolc csendőrtársa kíséretében Bálint tiszthelyettes ráripakodott Bajcsy-Zsilinszkyre.

— Azonnal oszlassa föl ezt a csőcseléket!

— Nem teszem, ez nem csőcselék — válaszolt Bajcsy-Zsilinszky, mire a zsaruk úzni, verni kezdték válogatás nélkül a fegyvertelen népet, a kisgyermekes anyákat úgy, mint a férfiakat.

Bajcsy tiltakozott.

— Gyalázat, Himnuszt éneklő becsületes magyarokat bántalmazni!

— Fogja be a száját, mert letartóztatom, azonnal szálljon le a kocsiról, hogy megbilincseljem!

— Három csendőr Bajcsy mellének szegezte a hamarmérges, csőre töltött puskaszuronyát, miközben megbilincselték.

Reggelre a vásárosnaményi főszolgabíró közbenjárására szabadulhatott, de a következő héten megjelent Előrsben 1929. július 13-án nyílt levelet röpített gróf Bethlen Istvánhoz címezve.

— Nem a választási kortézia horizontjából nézem a magyar életet, a magam életét pedig nem a személyes érvényesülés szemszögéből. De Tarpát sem engedem egy-két jegyző, községi bíró, kisbírók, fizetett kortesek és egy nekivadult csendőraltiszt visszaéléseinek és erőszakoskodásának köznapi szimbólumává zsugorítani!

Tarpa nagy és súlyos országos betegség szimptomája, amely beszél és vádol, fáj és kérdez, jajgat és üvölt. Tarpára igenis felelni kell! És csak Ön felelhet Miniszterelnök Úr!"

Nem felelt. A tiltakozásnak a bíróságon sem adtak helyet.

Más fából való ember már messzire elkerülte volna többszörös megveretésének színhelyét, s képpel sem fordul felé, de ő, a mandátum nélkül maradt képviselő, a Tiszahátiak, a Beregiek ügyét egy pillanatra el nem hagyta. Gyümölcsstermesztésük értékesítésének ügyében kilincsel, szövetkezetük létrehozásában buzgólkodik, s szervezi a Nemzeti Radikális Pártját, amely ugyan teli van a fajvédelem ideológiáitól fúvó nagyerejű viharos szelekkel, de azért azok bizonyos pontokon egyirányúak a népi írók ideológiájával, akik közvetlen kapcsolatban állnak a földalatti kommunista mozgalommal. Bajcsy nem vesz róluk tudomást, nem keresi őket, hiszen nézetei, indulatai más forrásfejekből fakadnak.

Földért kiált a földtelen milliók érdekében, de a juttatás felső határát az 500 holdnál húzza meg, és parasztdemokráciát kíván, valami sajátos magyar alapon. Hol szívja magába ezt az elképzelést?

Szülőföldjén, a Viharsarok forrongó központjában, Békéscsabán, még a század eleji Áchim L. András nevével föllobogózt mozgalom körül. Bár ő nagyon is dzsentrimód élő apja révén a lobogó másik oldaláról nézi az elemi erővel feltörő paraszti mozgalom tömegelését. Talán nem itéli el, hiszen heidelbergi diák korában levelezésben áll Áchim L. András parasztvezérrel. Ez talán érzelmeinek, indulatának egyik forrása.

A másik: 1919-ben a francia megszállók védelme alatt Szegeden gyülekező fehér-tisztek körében grasszál, mint háborút járt, vitézül verekedő huszárhadnagy. Fehér-kesztyűsen, kardvágástól égő sebhelyével az arcán, s konokul tartott fejjel keresi élete eljövendő útját. Innét többfelé ágazhat az. Elállhatna fehérkesztyűs hóhérnak, zsidóverőnek, mivel bandabeli Gömbös Gyulával, kártyázik Eckhardttal, paroláz

Horthyval, söröz Prónayval, egy csapáson megy velük. Amikor leszámoltak a Tanácsköztársasággal, a rend honorálja a tevékenységét. 1922-ben neki adják a derecskei képviselőterületet, amiken el is ülhetne haláláig, ha éppen nem ezen a réven válik látójává, tudójává a nép nyomorúságos életének. Derecske a Viharsarok szomszédja, csak éppen hajdúsági terület, de hát a szegénység nem ismer megyehatárokat.

Kibuktatják, de nem a választói, hanem az egykor Szegedről vele indult Területvédő Ligások, a Léderer Gusztávok, a Prónay Pálok, Heller Ödön, Kukovecz Nana gyilkosai, Czibula Antal halálra ítéli. Tőlük való eltávolodtában ismeri föl igazi küldetését, de ezzel ki is esik egykori bandatársai kegykosarából.

Az új rendszer, a kurzus, titkos kulisszákra, csapóajtókra épült. Az ördögi szerkezet reteszeit távoli madzagokkal hozzák működésbe, s a süllyesztők nemcsak a politika színteréről, de a föld színéről is eltüntetik a kiszemelt áldozatot.

Pontosan tudhatta ezt Bajcsy-Zsilinszky is. Előtte nem titkolódtak a Madách utcai kínzókamrák nyalka tisztjei. Láthatta a Regatta Csónakázó Egyesület úszóháza alatt, ahogy egy-egy mámoros éjszaka után fölsejdult a reggeli nap, hogy úsznak az összekötözött kezű hullák a Tiszán. Tudhatta, hogy a francia megszállók Hoffmann Ödönt és társait halálra ítélték, s ötven vöröskatonát francia Guineába száműztek, s nincs pardon a habsburgista fehér kormányok szervezőinek sem, ha a francia érdekekkel összeütköznek. A hangosabbjait, mint például Gömböst is, kiutasítják a város területéről.

Háborút járt, de már annál korábban, 1911-ben is vért szagolt, Áchim L. András véréét.

Talán ezért is iszonyodott el Szegeden a magyarok magyarból vért eresztő mozgalmaitól. S itt ágaskodhat föl benne a vágy igazi kivezető utak megkeresésére. Hosszú az út Derecskétől Tarpáig, Tarpán való megbuktatásáig. Tudta sorsát, érezte minden porcikájával, de állta a Körös menti fekete földeken termett sűrű keménységével. Mandátum nélküli képviselője maradt Beregnek, Szamoshátnak, Tiszahátnak. És eszmei fejlődésének minden állomását pontosan jelzik hetilapjának címváltozásai. Az Előörs még fajvédő, a Szózat antiszemita, új lapja a Szabadság, amelyet tarpai veresége után indít, már radikális, és szócsöve az erre a névre hallgató, Bajcsy-alapította új pártnak, amit szóban és írásban óriási erővel éltet.

A fölkarolt tájék, a Felső-Tisza vidéke, a Szamos, a Túr ölekezésének tája, szülőföldjének sorsában osztoz. De ő annak nem lehet képviselőjelöltje. Az Áchim halálában részes képviselőre otthon nem pályázhat.

Lelkileg ebben az időben már rég túl van az ügyön, de érezhetett letörleszteni valót, s talán ez is keményítette a vállalt úton való megmaradásban.

Szabadság című lapjában nagy előszeretettel közli paraszttudósítóinak hiteles írásait. Sokszor holtra vert paraszttollnoka, Bartha Lajos Olcsvaapátiból tiborci keresésbe mártott igazmondással írja ismertetőit.

1933. április 3-án: „Mi annak az oka, hogy ebben a tejjel-mézzel folyó országban, ahol milliós feleslegek vannak kenyérmagból, burgonyából, éhezõ százezrek élnek? S nem egy faluhelyen már hetek óta a nép egyetlen tápláléka a tarlórépa...

... Pedig a háborút, mint 15-ös huszár szakaszvezető végeztem be, háromszor sebesültem meg, de a haza nem adta meg amit ígért. Egy kis kapálni való bérföldet. Elmúlt évi keresetem 177 pengő 70 fillér volt, a hattagú családomra 125 pengő 40 fillér jutott...

Beszámolóm végére írom, Szerkesztő-képviselő Uramnak záradékul még, hogy ruházat szóba sem jöhet, mert esküszöm Önnek, Nagyságos Uram, az élő igaz Istenre, hogy a tavaszon már a kenderföldekre kitett madárijesztő rongyokat lopkodtam éjjelenként, hogy a feleségem, gyermekeim alsó-felső rongyait megfoltozhassa, de most már az is elnyűtt, jó Uram!...

Ó!, bár dülne össze inkább a mindenség, hogy ne élénk tovább ebben az országban, ahol ilyen sorsot érdemeltünk...”

1934-ben: „...akár hova elmennék dolgozni, ha munka lenne, mert Apátiban ezer munkanélküli várja 600 hold földön, hogy napszámba fogadják... Annyi a sze-

gény ember, ha egy uradalmi béres felbukik, ötvenen ajánlkoznak helyette... vagy pusztítsuk el éhező gyermekeinket, ahogy a gólya teszi aszályos esztendőkből?”

Életútja, a fővállalt táj népeinek sorsával olyan ponton találkozik, hogy onnét visszafordulni nem tud, de nem is akar.

Gömbös 95 pontos nemzeti felemelkedési programját továbbra is nyíltan bírálja, porhintésnek tartja, akármennyire is sietne Bajcsy-Zsilinszkyt magas beosztásokkal a maga pártjára vonva, a száját betömni.

Régen megesküdött, hogy ezt a rendszert nem szolgálja. És úgy is cselekszik.

Az 1935-ös országgyűlési választáson ismét kibuktatják, aminek keserű replikázásaképpen az 1926-ban kapott vitézi címét is odavágja a kormány elé.

Nem sokáig nyaldossa sebeit, a tájból kiszalad hozzá hasonló gondolkozású barátjaival az Ormánságot fölkeresni, ahol az eddig ismert bajok másik oldalát leli. Amíg odafönt a gyermekáldás és a nyomor tetőzik, itt az egykezés pusztítja a nemzetet, amiből arra a keserű következtetésre jut, hogy ötven év sem kell, az élet letöröl bennünket a nemzetek táblájáról.

Falukutató, s a bajokra gyógyírt kereső író társaival, a baranyai tapasztalatok kemény tényeivel találja magát szembe. A Nyírség népe földért kiált, Baranyában nincs értelme a földreformnak, a meglévőt is elkótyavetyélik, összetett kézzel nézik, hogy nő a paréj.

Itt adják tudtára, hogy a bajokból való véglegesen kivezető út a magántulajdon eltörlése! Ez szíven üti.

Illyés Gyuláék kalauzolója mellett ezen a tájékon adódik tudtára, hogy a kommunistaság és a hazaszeretet nem ellentmondó fogalmak, de összefüggők. S mikor fölzokogják bajaikban a gondok eredőit, az egykező Ormánság gyerektelenségét, s annak okait, Huszár Károly hadügyminiszter úgy figuráz velük: „majd odahelyezem a Tolnai huszárgarnizont, s az megoldja a szaporulat kérdését”.

Az elhivatott politikus a 35-ös választáskor való bukásával elveszti Szabadság című hetilapját, elveszti harcának porondját. Beolvad ugyan a kiscgazdapártba, s ezzel a 38-as választásokon újra bejut a Parlamentbe, ahova 1926 óta nem tette be a lábát.

A partváltás nem okoz változást nézeteiben. Szabó Dezső révén régtől fölisméri, hogy a germán szellem alól való szabadulás Magyarország létezésének záloga. És hogy: Egyetlen út a magyar paraszt, ahogy könyve címében is kifejezi mondanóját. Belül így summáz: „Annak biológiai, gazdasági erejétől várható a megoldás...”

A kiscgazdapárt balszárnyán elhelyezkedve azon kevesek első szónoka a parlamentben, aki nem szavazza meg Magyarország csatlakozását a háromhatalmi egyezményhez, aki helytelenítette a szovjetellenes háborút, és Jugoszlávia előzőnlése után is a magyar—délsláv megbékélés politikáját hirdette.

Közismert náciellenes nézeteit kockázatos bátorsággal hirdette, írta. Különösen az újvidéki vérengzés után, ahol ötezer ártatlan embernek a lemészárlását folytatták Feketehalmi-Czeidnerék. Alarmírozta az ország közvéleményét, elégtételt, felelősségre vonást követel a bűnösök ellen, akik a tárgyalás elől Németországba szöktek, s ott rögtön SS-tábornokok lettek.

1942-ben a baloldali fölgöngyölítésének során Schönherz Zoltán is hálóba került, s mindenki tudta, hogy a halál fia.

Tiltakozó levelében így ír Nagybacsoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszternek: „Nemsokára a nemzet színe, java, a nemzet zöme kívánja, amit a kommunisták röpcédulákon követelnek... Kijutni ebből a háborúból, a Tengelyhatalmak elvesztését azt.”

Útja továbbra is egyenes, és rövid immár. Innét elláthatna a sopronkőhidai vérpadig. Élete az akkori teljes magyar valóság. Érezte, hogy van kire vigyáznia, s ebben nem áll egyedül.

A háborút tagadó, egymásról nem tudó ellenálló csoportok rátekinenek. Tudta, talán várta is, hiszen amikor a Magyar Front nevében megszólítják, olyan természetességgel vállalja a benne való szereplést, mintha csak egy sima magyarcsárdásra kérnék. Pedig a haláltáncba indult, amit az egész nemzet táncolt. A Magyar Fronton belül működő Felszabadítási Bizottságban már semmi fönntartása a földalattiak iránt. Küldöttjeikkel, Pálffy Györggyel, Sólyom Lászlóval természetes szövetségben dolgozik, akikkel a fegyveres fölkelésig elmegy. És ezek nem pusztá szellemben végbemenő morfondírozások, hiszen a Béke Párttal összefogva katonai csoport is létezik Kiss János altábornagy és Tartsay Vilmossal az élen, meg egy egész csoport, akik az ellenállás katonai realitását biztosítják.

Bajcsy-Zsilinszky németiszonyata régi. Hitler nevét tagadóan az elsők között tán ő írja le először a sajtóban. És arra is nagy fogadalma van, ha a Magyarországot megszálló németek beteszik a lábukat, ő személy szerint is fegyvert ránt.

Szép Bajcsy-Zsilinszky megemlékezésében Illyés Gyula írja: „Volt pillanat, nem is egy, amikor Bajcsy-Zsilinszky volt a magyarság, úgy jelképileg, mint valóságosan. Amikor puskatussal dörömböltek ajtaján, pisztolytűzzel adta meg a gazda válaszát.”

Sebesülten került fogságba, ahonnet képviselői mentelme jogán hónapok múlva szabadul. Komor felhők immár fölöttünk, s a nyilas kormány. De ott folytatja, ahol abbahagyta. Óvatlanság és árulás révén majdnem az egész Ellenállási Front, s vele ő is lebukik. Amikor a szorongató Szovjet Hadsereg előnyomulása elől menekülő nyilasok Sopronkőhidára indítják politikai foglyaikat, a sors még menekülésre nyit előtte utat. Nem él vele. Bár sötét az éj, légiriadó szakítja meg útjukat, biztatják fogolytársai, meg egy Tarpáról származó fegyveres. De ő maradt. Küzdőtársait, Kiss Jánost és három társát már Pesten kivégezték. Sorsukban osztozni akar. Meg azután Magyarország egy darabja most ő. Magyarország pedig nem szökhet sorsa elől. Élete Feketehalmy-Czeidner kezében, aki most visszafizet a délvidéki vérengzések során föltárt igazságok kitergetéséért.

1944. karácsony péntekjén hirdetik ki halálos ítéletét. Statárium van, az aktusok rövidek. Lábon várja sorsa beteljesülését. Vele egyházának evangélikus papja, aki pontos számot ad Bajcsy-Zsilinszky utolsó perceinek mindegyikéről. A bitófához vezető börtönajtóig kíséri, onnét már csak a szótlan örök mennek vele. Tíz lépés, húsz lépés még? Volt-e ideje, ereje, vagy az akkor már legendává lett Bajcsy-Zsilinszkyre emlékezők mondják, hogy alkalmat talált a katolikusok pártfogójának himnuszából négy sort elénekelni.

Boldogasszony anyánk, égi nagy pátrónánk,
Nagy ínségben lévén, így szólít meg hazánk,
Magyarországról, édes hazánkról,
Ne feledkezzél meg szegény magyarokról.

A maga, s hűséges küzdőtársai kívánsága szerint tarpai földben nyugszik. Disztelen kő fölötté, s az élő emlékezet.

